

POSTOJ K ĽUDSKÝM EMBRYÁM

PETER VOLEK, Katedra filozofie FF KU v Ružomberku, Ružomberok

VOLEK, P.: Approaching Human Embryos
FILOZOFIA 62, 2007, No 8, p. 734

In this reply to Sýkora's critique of my article I provide some refinements of my previous formulations that should help to avoid unnecessary misunderstandings. First I will react to Sýkora's individual reservations and try to defend my claims by arguing for the inadequacy of replacing my premises (and the premises of Damschen and Schönecker) by the premises proposed by Sýkora, in which a shift of meaning occurs. I also criticize Sýkora's conclusion arrived at through the distinction between theoretical and practical modality, as well as through his argumentation for the cogency of moral arguments. My argumentation tries to shed more light on the reasons, why the premises and the conclusions of my argument from my the previous article „The problem of the ontological status of human embryos“ should be accepted.

Keywords: Human embryos – Moral arguments – Modalities – Metaethics

Úvod. Problematika postoja k ľudským embryám je dnes aktuálnou bioetickou témou, o ktorej sa diskutuje na rôznych úrovniach. K tejto téme som sa vyjadril v článku *Problém ontologického statusu ľudských embryí* [7], kde som, vychádzajúc z argumentácie Damschena a Schöneckera ([1]; [2]), doplnil ich analýzu ďalšími argumentmi. Na tento môj článok reagoval kriticky Peter Sýkora článkom *Treba život každej ľudskej zygoty bezpodmienečne chrániť?* [6]. P. Sýkora v hodnotení môjho článku dospieva k záveru, že môj záver o potrebe ochrany ľudských embryí ([7], 131) je nesprávny, lebo vychádza z nesprávnych premís a z logicky chybných argumentácií ([6], 568). V tomto príspevku chcem reagovať na tie Sýkorove výhrady proti môjmu článku, ktoré považujem za najzávažnejšie, a poukázať na nedostatky spomínanej kritiky a jej záverov. Zároveň chcem aj spresniť niektoré svoje formulácie.

Spresnenia formulácií. Zo Sýkorových výhrad uznávam niektoré nepresnosti pri formulácii premís. Preto prinášam spresnenú formuláciu argumentu NIP (numerickej identity a potenciality) Damschena a Schöneckera:

P1: Každé živé ľudské telo, ktoré je nositeľom potenciálnych vlastností ϕ^1 (alebo ich má), má dôstojnosť_L.²

P2: Každé vývojaschopné ľudské embryo je živým ľudským telom, ktoré je nositeľom

¹ Symbol ϕ označuje vlastnosti alebo schopnosti, ktoré akceptujeme ako zdôvodňujúce dôstojnosť človeka (dôstojnosť_L), napríklad: autonómia (určovanie cieľov), morálna autonómia, kognitívne schopnosti (napr. abstrakcie), vedomie seba samého, preferencie, priania, záujmy ([1], 191, pozn. 6). Vo svojom článku som do poznámky nepresne uviedol, že medzi tieto vlastnosti patrí aj obraz Boží či posvätnosť života ([7], 126, pozn. 3). Tieto posledné dve vlastnosti nie sú všeobecne prijímané; ani Damschen a Schönecker ich medzi vlastnosťami ϕ neuvádzajú.

² Damschen a Schönecker odlišujú dôstojnosť od ľudskej dôstojnosti (dôstojnosť_L). Dôstojnosť by mohla pripadať aj iným tvorom, ale ľudská dôstojnosť pripadá iba človeku ([1], 191, pozn. 4).

potenciálnych vlastností ϕ (alebo ich má). \therefore (symbol pre nasledujúci záver)

Z1: Každé vývojaschopné ľudské embryo má dôstojnosť_L.

Vo svojom článku som zabudol uviesť aj v prvej premise celý pojem „živé ľudské telo“, čo viedlo k určitým nedorozumeniam. Podľa Sýkora je problematické zdôvodnenie prvých premís P1 a P2. Sýkora spochybňuje tvrdenie Damschena a Schöneckera (ďalej DS), podľa ktorého sa všeobecne akceptuje názor, že ľuďom prináleží dôstojnosť na základe aktuálnych vlastností ϕ . DS to tak neformulujú, ide o moju nepresnosť pri zhrnutí ich argumentácie. Sýkora hovorí, že mnohí ľudskú dôstojnosť nespájajú s nejakými vlastnosťami, ale iba s príslušnosťou k ľudskému rodu. Ja som pre obmedzenosť priestoru niektoré argumenty DS predstavil veľmi stručne. Veď ich článok [1] má rozsah 80 strán a keby som uvádzal každý ich výrok a komentoval ho, tak by sa príspevok neúmerne rozšíril. Pozrime sa teda bližšie, ako DS zdôvodňujú P1. Na zdôvodnenie argumentu potenciality, vyjadreného v P1, používajú nepriamu stratégiu, ktorá vychádza z toho, čo je všeobecne prijímané, čo označujú ako presvedčenia (Pn):

Pn1: Byť aktuálne ϕ je postačujúce pre dôstojnosť_L.

Pn2: Ľudia v reverzibilnej kóme (ako aj novorodenci a ľudia v spánku) majú dôstojnosť_L bez toho, aby boli aktuálne ϕ .

Pn3: Ľudia v reverzibilnej kóme (ako aj novorodenci a ľudia v spánku) sú potenciálne ϕ .

Pn1 hovorí o tom, že byť aktuálne ϕ je pre dôstojnosť_L postačujúce, ale nie nevyhnutné. To teda znamená, že byť aktuálne pripúšťa ϕ aj iné zdôvodnenie pre dôstojnosť_L, napríklad na základe príslušnosti k ľudskému rodu, ako spomína P. Sýkora ([6], 563). Keď DS tvrdia, že tieto názory (Pn1 – Pn3) sú všeobecne prijímané, tak tým nemyslia absolútne všetkých ľudí ani filozofov. Premisu Pn2 neužívajú filozofi ako Singer a Tooley, premisu Pn1 zasa rasisti, Stalin, Hitler. U týchto presvedčení nejde o nejaký názor s logickou nevyhnutnosťou, ale o isté všeobecné presvedčenie v zmysle *common sense*, ako ho chápe napríklad Moore. Podľa DS tieto presvedčenia pri skúmaní toho, prečo ich ľudia prijímajú, implicitne predpokladajú, že dôvodom (D) pripísanie dôstojnosti_L aj ľuďom v reverzibilnej kóme, ako aj novorodencom a ľuďom v spánku je to, že sú potenciálne ϕ .

D: Ľudia v reverzibilnej kóme (ako aj novorodenci a ľudia v spánku) majú dôstojnosť_L, lebo sú potenciálne ϕ .

DS priznávajú, že tento názor nie je všeobecne akceptovaný, ale dá sa získať nepriamou stratégiou z Pn1 – 3 ([2], 49). Pn1 netvrdí, že dôstojnosť_L je prijímaná na základe ϕ , iba to, že ten, kto má ϕ , má aj dôstojnosť_L. Dôležité je to, že ľudia v reverzibilnej kóme (ako aj novorodenci a ľudia v spánku) majú vlastnosti ϕ len potenciálne. Podľa nich nie je dôležité, ktorá konkrétna vlastnosť ϕ je postačujúca na pripísanie dôstojnosti človeku. Ak sa spojí tvrdenie D s premisou P2 z argumentu NIP, tak môžeme dôjsť k záveru Z1.

Ako oprávnenú prijímam Sýkorovu námietku, že niekde je aj moja argumentácia skratkovitá, nezdôvodňujem každý krok. Sýkora celkom oprávnene tvrdí, že prijímanie Lenzenovej námietky proti extenzívne rovnakému chápaniu dôstojnosti človeka a zákazu zabíjania za normálnych okolností nezdôvodňujem (S, 564, V, 126). Podľa Lenzena v dôsledku ich extenzionalnej rovnosti je pojem dôstojnosti človeka zbytočný. Ja to neprijímam v tom zmysle, že zákaz zabíjania človeka za normálnych okolností sa snažím odvodiť z dôstojnosti človeka,

pripísanej už ľudskému embryu a zygote na základe aktívnej potenciality.

Kritika Sýkorových názorov. P. Sýkora spochybňuje premisu P2. Hovorí, že u ľudských embryí by sa malo hovoriť o potenciálnom tele, a ako príklad uvádza tehly, drevo a plány, ktoré sú domom len potenciálne. Tento príklad však nie je adekvátny, lebo tehly a drevo a iný stavebný materiál nemajú v sebe potencialitu vývoja za priaznivých vonkajších okolností, sú neživé ako dom, potrebujú staviteľa alebo staviteľov. Ich potencialita je iba pasívna, možno ich uviesť do pohybu a tvaru domu iba zvonka, keď niekto s nimi narába. Ľudské embryo aj zygota majú v sebe aktívnu potencialitu vyvinúť sa za priaznivých vonkajších okolností na dospelého človeka, lebo sú živé a princíp vývoja nosia v sebe.

Potom som použil argument POLE, na potrebu ochrany ľudských embryí ([7], 131), ktorú teraz upravujem do číslovania premís zhodného so Sýkorovým číslovaním:

P3: Každé vývojaschopné ľudské embryo má dôstojnosť_L.

P4: Život každej ľudskej bytosti s dôstojnosťou_L treba bezpodmienečne chrániť. /.:

Z2: Život každého vývojaschopného ľudského embrya treba bezpodmienečne chrániť.

Podľa Sýkora možno nahradiť premisu P4 premisou, ktorá vynechá dôstojnosť_L, čím možno získať premisu P8 a po vynechaní pojmu „človek“ premisu P9 ([6], 565 – 566):

P8: Život každého človeka treba bezpodmienečne chrániť.

P9: Život každého treba bezpodmienečne chrániť.

Potom možno podľa Sýkora nahradiť aj premisu P3 premisou P10 ([6], 566):

P10: Každé vývojaschopné ľudské embryo je človek.

Táto premisa však podľa Sýkora nie je tak všeobecne akceptovaná ako P3 ([6], 566). To ale ukazuje, že tu ide o významový posun, a teda P3 nemožno tak jednoducho nahradiť premisou P10, lebo nie sú významovo rovnaké. Otázka potom znie: Prečo nahrádzať P3 premisou P10? Problém s touto premisou P10 priznáva aj Sýkora, lebo podľa neho tvrdí to, čo má byť ešte iba dokázané (Z3), a teda jej použitie predstavuje chybnú kruhovú argumentáciu ([6], 566 – 567). Lenže tento problém vzniká tým, že sám Sýkora sa snažil nahradiť P3 premisou P10. Ja ale spolu s DS samotné P3 odvodzujem ako Z1 z P1 a P2.

Ani samotná Sýkorova argumentácia nie je bez nedostatkov. Ani keď spomína Singerovu kritiku druhizmu, nezdôvodňuje, prečo by mala byť akceptovateľná, prečo zaradiť zdôvodňovanie ochrany človeka len preto, že tvorí ľudský druh, do rovnakej kategórie ako rasizmus.

Sýkora mi ďalej vyčíta logickú chybu v argumente POLZ:

P5 Každá ľudská zygota sa môže vyvíjať ako vývojaschopné embryo.

P6: Život každého vývojaschopného ľudského embrya treba bezpodmienečne chrániť. /.:

Z3: Život každej ľudskej zygoty treba bezpodmienečne chrániť.

Premisa P5 je modálna, preto aj záver Z3 má byť podľa Sýkora modálny ([6], 566 – 567). To je pravda, ale treba si všimnúť, že v premise P5 ide o teoretickú modalitu, lebo sa týka biologického vývoja zygoty, a v Z3 ide o praktickú modalitu, lebo sa týka morálnej povinnosti

človeka. Z3 je podmienený aj praktickou modalitou P6. Treba si uvedomiť, že nemožno klásť teoretickú a praktickú modalitu ma jednu úroveň. Podľa Sýkoru by namiesto záveru Z3 mal znieť záver Z4 ([6], 567) takto:

Z4: Život každej ľudskej bytosti sa môže bezpodmienečne chrániť.

Vzťah medzi teoretickou a praktickou modalitou nie je zďaleka taký jednoduchý, ako si Sýkora myslí. Z toho, že niečo je fyzikálne alebo biologicky možné, ešte nevyplýva, že je to aj morálne dovolené. Uvediem príklad: Biologicky možno mať pedofilný sexuálny vzťah k mladistvým a deťom. Z toho ešte nevyplýva, že je to aj morálne dovolené. Preto do uvažovania musia zasiahnuť aj ďalšie úvahy týkajúce sa tvorenia praktických úsudkov. Metaetika má zdôvodniť morálne úsudky o konaní a normatívna etika morálne normy. Frankena rozlišuje morálne zaväzujúce úsudky a morálne hodnotové úsudky. Morálne zaväzujúce úsudky majú za svoj predmet jednotlivé konania alebo triedy konaní, morálne hodnotové úsudky majú za svoj predmet osoby, motívy, charaktery ([3], 27). Ricken nazýva morálne zaväzujúce úsudky deontickými úsudkami a tie používajú morálne predikátory, a to: morálne možné čiže dovolené, morálne nutné čiže prikázané, a morálne nemožné čiže zakázané. Tieto tri predikátory sa dajú odvodiť z predikátorov, ktoré prisudzujeme konaniu: Konanie je buď morálne správne (vo význame morálne pravdivé), alebo morálne nesprávne (vo význame morálne nepravdivé). Základný predikátor normatívnej etiky je predikátor „morálne správny“. Konanie je morálne zodpovedné vtedy, ak sa dá zdôvodniť propozícia, že x je správne ([5], 64 – 66). Rickenova teória a Frankenova teória zdôvodnenia etických úsudkov predstavujú kognitivistické teórie. Hodnotové úsudky používajú predikát „dobrý“. Samotné hodnoty, dobrá, tvoria určitú hierarchiu, systém. Hodnotové predikáty závisia od kontextu; ten istý objekt môže byť z jednej strany dobrý, z druhej zlý. Hodnotové predikáty sú teda vzhľadom na hodnotový systém relatívne. Hodnotové úsudky sa nedajú odvodiť z empirických, ale normatívne úsudky sa dajú odvodiť z hodnotových ([4], 128 – 133). Porovnanie a zváženie dober závisí od toho, čo sa za dobro určí. Voľba konkrétneho skutku ako dobrého sa určí na základe jeho postavenia v celom systéme človeka, toho, aký cieľ chce dosiahnuť, a toho, či dané dobro slúži tomuto cieľu ako najvyššiemu, poslednému dobru. To predpokladá kognitivistickú metaetickú teóriu, podľa ktorej môžeme určiť, že výrok „ x je dobré“ je pravdivý podľa úsudku praktického rozumu ([5], 51 – 63). Aj Sýkora predpokladá kognitivistickú teóriu morálnych úsudkov, lebo prijíma a aj sám používa ich zapisovanie do morálnych sylogizmov s premisami a záverom s významom morálne správnych (pravdivých) úsudkov.

V mojej argumentácii Z3 nevyplýva z empirických premís, lebo iba jedna premisa je empirická (P5), druhá je morálna (P6). P6 je záverom Z2 z P3 a P4. Slovný výraz „treba chrániť“ predstavuje formu bežného jazyka, ktorá má význam morálneho predikátora „prikázaný“. Zdôvodnenie nutnosti ochrany ľudských embryí čiže prikázanosť takéhoto konania vyplýva zo všeobecne akceptovanej zásady (Z), ktorá vyplýva z porovnania hodnôt: „Ľudský život treba za normálnych okolností bezpodmienečne chrániť.“ Táto zásada znamená len preformulovanie jej negatívnej formy: „Nie je dovolené za normálnych okolností zabíjať nevinný ľudský život.“ Mój záver Z3 však nebolo možné formulovať hneď na začiatku, lebo nie je tak evidentný, zrejímavý ani všeobecne akceptovaný. Tomu mali poslúžiť práve kombinácie argumentov NIP od DS, ako aj argumentu opatrnosti (O). Argument opatrnosti má slúžiť ako poistka pre tých, ktorí nechcú prijať argument NIP. Argument NIP som doplnil argumentami POLE a POLZ, aby som zdôvodnil potrebu ochrany ľudských zygot. Logickú štruktúru súvisu týchto argumentov by mohla vyjadrovať schéma:

$[NIP \vee O \vee (POLE \wedge POLZ)] \rightarrow Z3,$

kde \vee je symbol pre disjunkciu, \wedge je symbol pre konjunkciu, \rightarrow je symbol pre implikáciu.

Keď Sýkora hodnotí argument poľovníka spomínaný pri argumente opatrnosti, pripomína, že pri poľovníkovi ide o neistotu súvisiacu s aktuálnou situáciou, pri ľudskom embryu o neistotu súvisiacu s budúcim vývojom ([6], 565). Avšak obe neistoty sa týkajú konania v aktuálnej situácii čiže jeho prípustnosti alebo zakázanosti. Je otázne, či takáto Sýkorova argumentácia už nepredpokladá, že ľudské embryo nie je človek. Ak to zoberieme tak, že nie je isté, či ľudské embryo je už človek, a nie je isté, či na poľovačke niekde v diaľke stojí zviera alebo človek, nie je dovolené konať tak, aby sa v tejto neistote poškodil alebo usmrtil možný ľudský život. To vyplýva zo zásady Z. Nieкто by možno zvažoval argumenty za takéto konanie alebo proti nemu a možno by spochybnil normálne okolnosti. Avšak za narušenie normálnych okolností by sa mal považovať napríklad vojnový stav alebo iný nespravodlivý útok.

P. Sýkora sa takisto snaží nahradiť premisu P6 premisou P11 ([6], 567):

P11: Každá ľudská zygota sa môže vyvíjať ako vývojaschopné embryo, a preto jej tutioristicky môžeme prisúdiť etickú hodnotu vývojaschopného embrya.

Avšak P6 je len opakovaním Z2, ktorý vznikol z premís P3 a P4. P4 však vyplýva zo Z, ktorá je všeobecne akceptovaná, a tak netreba meniť P6 na P11. Z sa predpokladá ako norma, všeobecne akceptovaná ľuďmi.

Záver. V tejto odpovedi na Sýkorovu kritiku môjho článku som najprv priniesol niektoré spresnenia formulácií, ktoré odstránia zbytočné nedorozumenia. Potom som reagoval na konkrétne Sýkorove výhrady a snažil som sa obhájiť svoje tvrdenia neadekvátnosťou nahrádzania mojich premís (a premís Damschena a Schöneckera) Sýkorovými premisami, v ktorých bol už význam posunutý. Takisto som kritizoval Sýkorov záver rozlišovaním teoretickej a praktickej modality, ako aj zdôvodnením kognitívnosti morálnych úsudkov. V takomto vysvetlení svojich krokov zdôvodnenia som sa snažil objasniť dôvody, prečo akceptovať premisy, a tým aj závery argumentov NIP, POLE a POLZ z už publikovaného článku *Problém ontologického statusu ľudských embryí* [7].

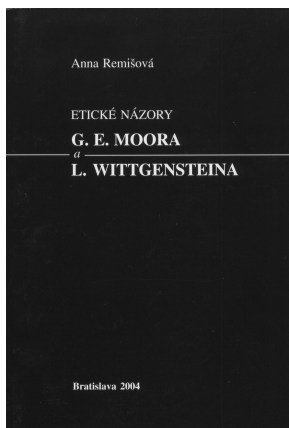
LITERATÚRA

- [1] DAMSCHEN, G., SCHÖNECKER, D.: In dubio pro embryone. In: DAMSCHEN, G. – SCHÖNECKER, D. (Hg.): *Der moralische Status menschlicher Embryonen*. Berlin – New York: de Gryuter 2003, S. 187 – 267.
- [2] DAMSCHEN, G., SCHÖNECKER, D.: Die Würde menschlicher Embryonen. Zur moralischen Relevanz von Potentialität und numerischer Identität. In: *Internationale Zeitschrift für Philosophie*, 12, 2003, S. 44 – 69.
- [3] FRANKENA, W. K.: *Ethics*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall 1963.
- [4] von KUTSCHERA, F.: *Einführung in die Logik der Normen, Werte und Entscheidungen*. Freiburg im Br.-München: Alber 1973.
- [5] RICKEN, F.: *Allgemeine Ethik*. Stuttgart – Berlin – Köln: Kohlhammer 1989, 2. vyd. (1. vyd. 1983).

- [6] SÝKORA, P.: Treba život každej ľudskej zygoty bezpodmienečne chrániť? In: *Filozofia*, 61, 2006, č. 7, s. 562 – 568.
- [7] VOLEK, P.: Problém ontologického statusu ľudských embryí. In: *Filozofia*, 61, 2006, č. 2, s. 119 – 135.

Príspevok vznikol na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku ako súčasť grantového projektu VEGA 1/2504/05 *Vznik a prenatalný vývin človeka*.

doc. PhDr. Peter Volek, PhD., m. prof. KU
Katolícka univerzita v Ružomberku
Filozofická fakulta
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
SR
e-mail: volek@fphil.ku.sk

Remišová, A.: *Etické názory G. E. Moora a L. Wittgensteina*. Bratislava: ASCO Art & Science 2004, 122 s.

Kniha A. Remišovej je na Slovensku prvou monografiou o názoroch iniciátora analytickej etiky G. E. Moora rozvíjaných v práci *Principia Ethica* (1903), a o etických názoroch L. Wittgensteina. V prvej kapitole autorka predstavuje G. E. Moora ako zanieteného zástancu autonómnej vedeckej etiky. Moorova predstava o vedeckej etike sa spája nielen s analýzou fundamentálneho pojmu etiky – vlastnosti *byť dobrý*, ale aj s určením základných otázok etiky a s vybudovaním etiky na neprotirečivých teoretických princípoch a argumentoch. Cieľom druhej kapitoly je analýza vlastnosti *byť dobrý* a pojmu *dobro*, ako aj koncepcie naturalistického omylu a princípov organického celku.

Tretia kapitola sa zaoberá Moorovou koncepciou ideálu. Štvrtá kapitola je venovaná analýze Wittgensteinových názorov na etiku v rannom období jeho filozofického vývinu, t. j. v období písania *Zápisníkov* a *Traktátu*. Autorka dospela k záveru, že Wittgensteinove názory na etiku v ranom období jeho tvorby sú také odlišné od tradičného chápania etiky ako praktickej filozofie, že je otázne, či vo Wittgensteinovom prípade vôbec možno hovoriť o etike v tradičnom význame. Piata, záverečná kapitola analyzuje Wittgensteinovo chápanie etiky v strednom a neskorom období jeho filozofického vývinu (1929 – 1930). V tomto období ide o výrazný posun k uvažovaniu o etike ako o systéme.